

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӨЗ ҰЙЫМЫН БАСҚАРУДАҒЫ БАСҚАРУ ЕСЕБІНІҢ РӨЛІ

¹**Б.З. Жумағалиева*** , ²**И.В. Охотников** , ³**Р.В. Серикбаева**

^{1,3}Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

²Ресей көлік университеті, Ресей Федерациясы

*e-mail: bakytgul052@gmail.com

Б.З. Жумағалиева – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор (доцент), Астана халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: bakytgul052@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4238-6760>

И.В. Охотников – э.ғ.к., доцент, Ресей көлік университеті, Ресей Федерациясы, e-mail: roat.miit@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0455-8514>

Р.В. Серикбаева – магистрант, Астана халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: raigulegizbaeva_74@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ұйымның мақсаттарына жету үшін қаржылық ақпаратты анықтау, өлшеу, талдау, түсіндіру және менеджерлерге беру процесі ретінде ұсынылған қазіргі заманғы басқарушылық есептің ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеудің мақсаты ретінде кәсіпорынның сатып алу қызметін тиімді ұйымдастырудың қазіргі заманғы мәселелерін, сонымен қатар өнімді сатып алу және өткізу бойынша кәсіпорындарда басқару есебін ұйымдастыру болып қарастырылған.

Сатып алу және жабдықтау процесінде қабылданған басқару шешімдерінің тиімділігін негіздеу сияқты міндеттерді зерделеуге ерекше назар аударылады; жауапкершілік орталықтарын анықтай отырып, іс-шаралардың тиімділігін анықтау; және компанияның сатып алу қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу. Сатып алу кәсіпорындарында басқару есебін қолдану ерекшеліктерін зерттеу нәтижелері басқарушылық есеп шаруашылық белсенділік көрсеткіштері бойынша басшылыққа ұсынылатын ақпараттардың сапасын арттыруға бағытталған бухгалтерлік есептің көптеген аспектілерін қамтитынын көрсетті. Басқару бухгалтерлері компания өндірген тауарлар мен қызметтерді сатудан түскен шығындар мен кірістерге қатысты ақпаратты пайдаланады.

Түйін сөздер: басқару есебі, тауарлық-материалдық қорлар, ресурстарды тиімді пайдалану, сатып алу, жабдықтау, жауапкершілік орталықтары.

РОЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В УПРАВЛЕНИИ СОБСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

¹**Б.З. Жумағалиева***, ²**И.В. Охотников**, ³**Р.В. Серикбаева**

^{1,3}Международный университет Астана, Астана, Казахстан

²Российский университет транспорта, Российская Федерация

*e-mail: bakytgul052@gmail.com

Б.З. Жумағалиева – к.э.н., ассоциированный профессор (доцент), Международный университет Астана, Астана, Казахстан, e-mail: bakytgul052@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4238-6760>

И.В. Охотников – к.э.н., доцент, Российский университет транспорта, Российская Федерация, e-mail: roat.miit@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0455-8514>

Р.В. Серикбаева – магистрант, Международный университет Астана, Астана, Казахстан, e-mail: raigulegizbaeva_74@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены особенности современного управленческого учета, представленного как процесс выявления, измерения, анализа, интерпретации и передачи финансовой информации менеджерам для достижения целей организации. В работе целью исследования является изучение современных проблем эффективного построения закупочной деятельности предприятия, а также организации управленческого учета на предприятиях по закупке и реализации продукции.

Особое внимание уделено изучению таких задач, как обоснование эффективности принимаемых управленческих решений в процессе закупок и снабжения; определение результативности деятельности с выделением центров ответственности; разработка предложений по совершенствованию закупочной деятельности предприятия. Результаты исследования специфики применения управленческого учета на предприятиях закупочной деятельности показали, что управленческий учет включает в себя множество аспектов бухгалтерского учета, направленных на повышение качества информации, предоставляемой руководству, о показателях деловой активности. Управленческие бухгалтеры используют информацию, касающуюся затрат и выручки от продаж товаров и услуг, генерируемых компаниями.

Ключевые слова: управленческий учет, запасы, эффективность использования ресурсов, закупки, снабжение, центры ответственности.

THE ROLE OF MANAGEMENT ACCOUNTING IN MANAGING YOUR OWN ORGANIZATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

¹**B.Z. Zhumagalieva***, ²**I.V. Okhotnikov**, ³**R.V. Serikbaeva**

^{1,3}Astana International University, Astana, Kazakhstan

²Russian University of Transport, Russian Federation

*e-mail: bakytgul052@gmail.com

B.Z. Zhumagalieva – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Astana International University, Astana, Kazakhstan, e-mail: bakytgul052@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4238-6760>

I.V. Okhotnikov – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Russian University of Transport, Russian Federation, e-mail: roat.miit@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0455-8514>

R.V. Serikbaeva – master's student, Astana International University, Astana, Kazakhstan, e-mail: raigulegizbaeva_74@mail.ru

Abstract. The article examines the features of modern management accounting, presented as a process of identifying, measuring, analyzing, interpreting and transmitting financial information to managers to achieve the goals of the organization. The aim of the research is to study modern problems of effective organization of procurement activities of the enterprise, as well as the organization of management accounting at enterprises for the purchase and sale of products. Particular attention is paid to studying such tasks as justifying the effectiveness of management decisions made in the procurement and supply process; determining the effectiveness of activities with the identification of responsibility centers; and developing proposals for improving the company's procurement activities. The results of the study of the specifics of the application of management accounting in procurement enterprises showed that management accounting includes many aspects of accounting aimed at improving the quality of information provided to management on business activity indicators. Management accountants use information regarding costs and revenues from sales of goods and services generated by a company.

Keywords: management accounting, stocks, resource efficiency, procurement, supply, responsibility centers.

Кіріспе. Басқару есебі бизнесте маңызды рөл атқарады, кәсіпорын басшыларын бухгалтерлік ақпаратпен қамтамасыз етеді және оларға басқаруға, шешім қабылдауға және бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы басқарушылық есеп

ұйымдық мақсаттарға жету үшін қаржылық ақпаратты анықтау, өлшеу, талдау, түсіндіру және менеджерлерге жеткізу процесі болып табылады. Оның қаржылық есептен айырмашылығы басқарушылық есептің мақсаты компанияның ішкі пайдаланушыларына негізделген бизнес шешімдерін қабылдауға көмектесу болып табылады. Шығындар есебі өндірістің әрбір кезеңінде өзгермелі шығындарды, сондай-ақ тұрақты шығындарды бағалау арқылы компанияның жалпы өндірістік шығындарын қамтуға бағытталған басқару есебінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл компанияларға қажетсіз шығындарды анықтауға және азайтуға және пайданы арттыруға мүмкіндік береді.

Басқару есебі компанияның қаржылық жағдайына және нәтижелеріне әсер ететін іс жүзінде оның қызметінің барлық аспектілерін қамтиды. Басқару есебінің объектілері – тиімді басқару шешімдерін қабылдау үшін жүйелі бақылауға, өлшеуге және бақылауға жататын бизнес элементтері.

Басқару есебі жүйесі ең алдымен компанияның табыстылығы мен қаржылық тұрақтылығына айтарлықтай әсер ететін құрамдас бөліктерге бағытталған. Бухгалтерлік есеп объектілерінің басымдығы бизнестің әртүрлі түрлері үшін айтарлықтай өзгеруі мүмкін екенін түсіну маңызды. Мысалы, өндіруші компания үшін өнімнің өзіндік құнын және өндірістік қорларды есепке алу өте маңызды болса, консалтингтік компания үшін еңбек шығындары мен клиенттердің табыстылығын есепке алу бірінші орынға шығады. Кәсіпкерлік қызметтің ерекшеліктеріне қарамастан кез келген басқарушылық есеп жүйесінде қадағалануы тиіс объектілердің негізгі жиынтығы бар.

Басқару есебінің негізгі элементтері:

- Қаржы ресурстары – ақша қаражаты, инвестициялар, несиелер және басқа да қаржы құралдары. Қаржылық ресурстарды тиімді басқару шығындарды оңтайландыруға және ақша ағындарының оқшылықтарының алдын алуға мүмкіндік береді.

- Табыс және кіріс — әртүрлі санаттар (өнімдер, тұтынушылар, өткізу арналары) бойынша өнімдерді, қызметтерді және басқа көздерді сатудан түскен кірісті есепке алу.

- Шығындар мен шығындар — шығындардың барлық түрлерін қадағалап, оларды тұрақты және ауыспалы, тікелей және жанама, өндірістік және өндірістік емес деп жіктеу.

- Материалдық активтер – өндіріс орындары, жылжымайтын мүліктер, жабдықтар, шикізат және дайын өнім. Активтерді дұрыс басқару шығындарды азайтады және табыстылықты арттырады.

- Материалдық емес активтер – патенттер, сауда белгілері, лицензиялар, бағдарламалық қамтамасыз ету және бәсекелестік артықшылықты құра алатын басқа да зияткерлік меншік.

- Адам ресурстары — өнімділік көрсеткіштерін, жалақыны және бір қызметкерге шаққандағы табыстылықты қоса алғанда, персоналдың өнімділігін есепке алу.

- Бизнес-процестер — кедергілерді анықтау үшін өндіріс, логистика, маркетинг және басқа да компания процестерінің тиімділігін талдау.

- Міндеттемелер — төлем қабілеттілігін қолдау үшін мониторингті қажет ететін кредиторлық берешек, несиелер, салық міндеттемелері және компанияның басқа қарыздары.

- Капитал және инвестициялар — меншікті капитал және қарыз қаражаты, бөлінбеген пайда және инвестициялар.

- Қаржылық жауапкершілік орталықтары – құрылымдық бөлімшелер немесе өз бюджеттері мен тиімділік көрсеткіштері бар бизнес бағыттары.

Құрылыс немесе жобалау компаниясы үшін жеке жобалардың бухгалтерлік жазбаларын жүргізу, олардың кірістілігі мен бюджетке сәйкестігін талдау маңызды. Бөлшек сауда саласында тауарлық-материалдық қорлар мен тауар айналымын талдауға ерекше көңіл бөлінеді. IT-компаниялар көбінесе командалар мен жеке мамандардың жұмысын қадағалауға назар аударады.

Шаруашылық қызметінің тиімділігін арттыруға басқару есебінің объектілері арасындағы оңтайлы өзара әрекеттесу арқылы қол жеткізіледі. Бұл компания қызметінің барлық маңызды аспектілерін қамтитын жүйелі тәсіл, ол басшылыққа компанияның жай-күйінің жан-жақты бейнесін алуға және толық және сенімді ақпарат негізінде негізделген

шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің материалдары мен әдістері. Сатып алу кәсіпорындарында басқару есебін қолдану ерекшеліктерін зерттеу басқарушылық есеп шаруашылық қызметінің көрсеткіштері бойынша басшылыққа ұсынылатын ақпараттардың сапасын арттыруға бағытталған бухгалтерлік есептің көптеген аспектілерін қамтитынын көрсетті. Басқару бухгалтерлері компания өндірген тауарлар мен қызметтерді сатудан түскен шығындар мен кірістерге қатысты ақпаратты пайдаланады.

Кәсіпорынның сатып алу қызметін тиімді ұйымдастыру және осы саладағы басқарушылық есеп жүйесін дамыту мәселесін зерттеу өнімдерді сатып алу-сату бойынша кәсіпорындардағы басқарушылық есептің негізгі міндеттерін тұжырымдауға мүмкіндік берді:

- шығындарды есепке алу және жіктеу сатылған өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау, алынған пайда көлемін анықтау, басқару шешімдерін қабылдау және өнімді сатып алу-сатумен байланысты қызметті жоспарлау, бақылау және реттеу мақсатында қызмет түрлері, өнім түрлері және жауапкершілік орталықтары бойынша ұйымдастырылуы керек;

- оңтайлы баға белгілеу мақсатында өндіріс шығындарының ұтымды есебін ұйымдастыру;

- өнімді сатып алу және өткізу бойынша кәсіпорындардағы материалдық және өндірістік шығындардың, материалдық және қаржылық ресурстардың қозғалысының есебін ұйымдастыру;

- жауапкершілік орталықтары бойынша нәтижелерді талдау;

- өнімді сатып алу және өткізу қызметін дамытудың операциялық және стратегиялық жоспарларын әзірлеу;

- шаруашылық қызметінің соңғы нәтижелерін қалыптастыру және оларды қаржылық есеп мәліметтерімен салыстыру. Бұл мәселелерді шешу жауапкершілік орталықтары арасында қызметті нақты бөлуге, осы секторды басқарудың тиімділігін арттыруға және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік (Lysons, 2023:204).

Кез келген өндірістік қызмет, мейлі ол қандай да бір бұйымды немесе құрылысты өндіру болсын, шикізат пен материалдарды, жабдықтар мен механизмдердің бірқалыпты жұмысын қамтамасыз ету үшін қосалқы бөлшектерді, көмекші материалдарды тұтынуды қамтиды. Бұл сатып алу процесі немесе жеткізу тізбегі бөлімінің жұмысы компанияның операциялық тиімділігіне қалай әсер етеді деген сұрақты тудырады. Авторлар сатып алу процесінің тиімділігінің келесі критерийлерін анықтайды: жеткізілетін материалдардың немесе қосалқы бөлшектердің сапасы, бағасы, жеткізу уақыты және жеткізу көлемі (Степанов, 2023:325).

Жалпы X компаниясында сатып алу процесінің тиімділігін анықтаудың осы негізгі критерийлерін талдау олардың әсерін және оларды құрайтын себептердің айырмашылығын көрсетті.

1-кесте. Сатып алу процесін талдау

Критериялар	Сапасы	4	3	75%	Қажетті стандарттарға сәйкес сапа
	Бағасы	4	4	100%	Төмен баға
	Жеткізу мерзімдері	4	1	25 %	Қайталанатын жеткізу үзілістері
	Жабдықтау көлемі	4	3	75%	Іс-шараларды дұрыс жоспарламау
	ЖАЛПЫ ТИІМДІЛІК	16	11	69%	

Ескерту: авторлар құрастырған

Жалпы алғанда, сатып алу процесінің тиімділігі 69 пайызды құрады. Осылайша, жол бетонын, қиыршық тас-цемент қоспаларын және іргетас қабатын төсеу бойынша жұмыстарды орындайтын жобалық бөлімшелерге бір ай бойы жүргізілген бақылау жұмыстары 2025 жылдың желтоқсан айында мәжбүрлі тоқтаулар болғанын анықтады: а) ауа райы жағдайына байланысты (жанбыр, қатты жел) – 6 күн тоқтап тұру; б) инертті материалдарды жеткізудегі жеткізу тізбегінің бұзылуының себептері 2 және 7. Жеткізу тізбегіндегі үзілістердің себептерін талдау

олардың шығу тегі әртүрлі болатынын және олардың түпкілікті нәтижеге әсері маңызды екенін көрсетті (Ватерс, 2022:503). X компаниясының сатып алу және жеткізу тізбегі процестерінің тиімділігін арттыру үшін авторлар келесі шараларды ұсынады:

- материалдар мен қосалқы бөлшектерді жеткізушілердің бірыңғай электрондық деректер базасын енгізу;
- жеткізушіге толық талдау жүргізу, сатып алуды және жеткізуді жоспарлау процедурасын әзірлеу және жеткізуді жоспарлау кезінде логистиканы нақтылау;
- материалдарды уақытылы жеткізу үшін қажетті көлікпен қамтамасыз ету туралы өтініштерді жедел жолдау, келісімшарттық жұмыс ережелерін қатаң сақтау, келісім мен шарт жасасудың барлық кезеңдерінде жеткізу шарттарын қолдау;
- жинақталған ведомості пайдалана отырып, материалдардың түсуі туралы есептердің пішімдерін әзірлеу және алынған материалдардың жедел есебін жүргізу, алынған материалдардың көлемдерінің жұмыс кестелеріне сәйкестігін тексеру және жинақталған ведомость бойынша жеткізушілерге тапсырыстарды түзету.

X компаниясында сатып алу және жеткізу процесін жақсарту бойынша ұсынылған шараларды жүзеге асыру (диаграмманы қараңыз) X компаниясының сатып алу қызметінің тиімділігін арттыруға және тұтастай алғанда компанияның кірісін арттыруға ықпал етеді (Гаджинский, 2017:513).

Мақала авторы кәсіпорында жабдықтау процесін дұрыс ұйымдастыру үшін жеткізуді жоспарлау әдістерін білу қажет, оның ішінен кәсіпорында іске асыру және болашақта тиімді пайдалану үшін белгілі бір әдісті немесе әдістер тобын таңдауға болатынын атап көрсетеді (Проданова и др., 2023:73). Кәсіпорындағы жабдықтауды жоспарлау әдістеріне келесі негізгі жүйелер жатады: MRP I, MRP II, JIT, CIM, ERP және т.б.

MRP I (материалдық талаптарды жоспарлау) - өндіріс кестесін орындау үшін қажетті компоненттердің әрбір бірлігі үшін уақыт бойынша үндестірілетін логистикалық байланысты процедуралар, ережелер және талаптар сериясынан тұратын жүйе.

MRP II (Manufacturing Resource Planning) өндірісті егжей-тегжейлі жоспарлауды, материалдық және өндірістік шығындарды қаржылық жоспарлауды және өндірісті модельдеуді қарастыратын жабық циклді жүйе. Бұл жүйе MRP I-ден жоспарлаудың икемділігімен ерекшеленеді, бұл жеткізуді жақсы ұйымдастыруды және сұраныстың өзгеруіне жақсырақ жауап беруді қамтамасыз етеді. MRP II сұранысты болжауға, тапсырыстарды орналастыруға және қорларды басқаруға бағытталған (Сергеев, 2023:608). Бұл жүйе тауарлық-материалдық қорларды азайтады, материал ағынын оңтайландырады және басқа да оң артықшылықтарды ұсынады.

JIT (дәл уақытында) ең аз қормен, қысқа жеткізу тізбегімен және сенімді жеткізушілер мен тасымалдаушылардың аз санымен сатып алу қатынастарымен сипатталады (Сергеев, 2023:608).

CIM («компьютерлік интеграцияланған өндіріс» түсінігі) басқару жүйесінің барлық ішкі жүйелерін (жеткізуді басқару, өндірісті жобалау және дайындау, көлік және қойма жүйелерін және т.б.) біріктіруді көздейді (Сергеев, 2023:608).

ERP (Кәсіпорын ресурстарын жоспарлау) жоспарлау мен жоспарлауды жақсартуды, түпкілікті ресурстарды жоспарлауды, өнім деректерін басқаруды және т.б. қамтиды. ERP жүйесінің негізгі мақсаты жоғарыда аталған процестерді оңтайландыруға (уақыт пен ресурстар тұрғысынан) қол жеткізу болып табылады (Сергеев, 2023:608).

Кәсіпорынның сатып алу қызметін ақпараттық сүйемелдеусіз жеткізуді ұйымдастыру және жоспарлау, сондай-ақ сатып алу әдісін таңдау мүмкін емес.

Жеткізушіні таңдау компанияның қызметінде шешуші рөл атқарады. Кәсіпорынның табысты болуы үшін көптеген факторлар маңызды, олардың бірі шикізатпен, материалдармен үздіксіз қамтамасыз ету болып табылады. Мұны өз қызметін тиімді және тиімді жүзеге асыратын жеткізушілер қамтамасыз ете алады.

Әлеуетті жеткізушілерді табу үшін келесі әдістерді қолдануға болады: конкурс жариялау, интернетте жарнамаларды орналастыру, каталогтарды, бұқаралық ақпарат

құралдарындағы жарнамаларды зерделеу, көрмелер мен жәрмеңкелерге бару, әлеуетті жеткізушілермен хат алмасу және жеке байланыстар, арнайы делдалдармен байланысу (Чернов, 2024:288).

Әлеуетті жеткізушілерден ұсыныстарды алу мен бағалаудың ең кең тараған және тиімді әдістері – конкурстық сауда-саттық және жеткізушілер мен тұтынушылар арасындағы жазбаша келісімдер.

Схема. X компаниясында сатып алу және жеткізу процесін жақсарту шаралары

Талқылау бөлімі. Сауда саласындағы басқарушылық есеп бойынша нормативтік құжаттар мен ресейлік экономистердің ғылыми еңбектері қаралды. Осылайша, өнімді сатып алумен және сатумен айналысатын компанияларда басқару есебін зерттегенде, бірінші кезекте категориялық аппаратты анықтауға ғылыми негізделген көзқарас қажет (Быкова&Корзоватых, 2024:88).

Экономикалық әдебиеттерде басқару есебінің бірнеше анықтамалары бар. Осылайша, АҚШ-тағы Ұлттық бухгалтерлер қауымдастығы келесі анықтаманы ұсынды: басқару есебі – бұл басқарушы персонал операцияларды және ресурстардың тиімділігін жоспарлау, бағалау және бақылау үшін пайдаланатын қаржылық ақпаратты талдау, дайындау және жеткізу процесі» (Чернов, 2024:288). Авторлардың бір тобы (О. Е. Николаева, Т. В. Шишкова) басқарушылық есепті бухгалтерлік есептің бір бөлігі ретінде қарастырады, ол тек есеп ақпаратын жинауды, тіркеуді және жүйелеуді қамтиды (Николаева, 2023:400). Олардың пікірінше, басқару есебінің объектілері шығындар мен нәтижелер болып табылады, ал бухгалтерлік ақпарат тек жедел шешімдер қабылдау үшін пайдаланылады және кәсіпорынның құрылымдық бөлімшелерін басқаруға арналған. Басқару есебінің мақсаттарына келетін болсақ, мақала авторының пікірінше, оларды шетел ғалымдары Ги Моте де Нарбонна мен Л.Шардонне жеткілікті түрде негізді түрде ұсынған (Хот, 2024:163).

Мақала авторы басқарушылық есепті өндірістік қызметті және ресурстарды пайдалану тиімділігін жоспарлау, бағалау және бақылау үшін басқару персоналы пайдаланатын қаржылық ақпаратты талдау, дайындау және беру процесі ретінде қарастырады. Өнімді сатып алу және сатумен айналысатын кәсіпорындардағы басқарушылық есеп менеджерлерге жедел басқару шешімдерін қабылдауда ақпараттық көмек көрсетуге, сонымен қатар осы қызметтің тиімділігін жоспарлауға, болжауға және бақылауға бағытталған. Басқару есебінің функцияларына келетін болсақ, ең алдымен мыналарды атап өткен жөн:

1. кәсіпорын қызметінің тиімділігін бағалау және тікелей және жанама шығындарды, күрделі шығындарды ескере отырып, келешек дамуын жоспарлау;

2. Аналитикалық есепке негізделген жедел басқару. Бұл жағдайда аналитикалық есеп кез келген басқару шешімін қабылдау кезінде туындауы мүмкін ықтимал шығындар мен күтілетін пайданы талдауды қамтиды және тәуекел дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді;

3. жауапкершілік орталықтарын бөле отырып, қаражаттың жұмсалыуына және қызмет нәтижелерін бағалауға жауапты тұлғаларды бақылау.

Шетелдік ғалымдардың (Ги Моте де Нарбонна және Л. Шардонне) еңбектерін зерттеу саудадағы басқарушылық есептің келесі негізгі міндеттерін анықтауға мүмкіндік берді:

1. өндіріс шығындарының ұтымды есебі;

2. пайда орталықтарына бөлінген кәсіпорынның қызметін, рентабельділігін, өндірістік шығындарды және капитал салымдарын талдау;

3. өндірісті ұйымдастыру деңгейіне қарай қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді болжамдарды әзірлеу;

4. жоспарлы калькуляциялаудың оңтайлы негізі мен әдістемесін таңдау;

5. ішкі және сыртқы ақпаратты есепке алу және талдау;

6. қажетті басқару саясатын әзірлеу үшін болжамдарды нақты нәтижелерге жақындату;

7. материалдық ресурстар мен дайын өнімнің қозғалысын есепке алу;

8. мәселені жан-жақты қамту мақсатында клиенттер, өткізу аймақтары және басқа маркетингтік сипаттамалар бойынша нәтижелерді есептеумен қоса әрбір дайын өнім бойынша нәтижелерді анықтау.

Мақаламен жұмыс істеу барысында авторлар жалпы ғылыми әдістерді: салыстыру, кестелік әдіс, талдау, синтез, логикалық әдісті пайдаланды.

Қорытынды. Өнімдерді сатып алу және сатумен айналысатын кәсіпорындарда басқару есебін жүргізген зерттеу келесі негізгі тұжырымдарды тұжырымдауға мүмкіндік берді:

1. Сатып алу және жабдықтау процесінде қабылданған басқару шешімдерінің тиімділігіне сатып алу қызметін тиімді ұйымдастыруға және кәсіпорын пайдасының өсуіне әсер ететін өзара байланысты факторлар жүйесі әсер етеді. Барлық осы факторлардың ішінде сатып алу және жабдықтау процесінде басқару шешімдерін қабылдаудың тиімділігіне ең көп әсер ететін негізгілері анықталды: шикізатпен, материалдармен үздіксіз қамтамасыз ету.

2. Кәсіпорынның сатып алу қызметінің мәні жабдықтау процесінің өзінен және сатып алудың оңтайлы әдісін таңдаудан тұратыны анықталды, сондай-ақ белгілі бір кәсіпорын үшін ресурстар мен шикізатты жеткізушілерді іздеу мен таңдаудан және мұның барлығы осы кәсіпорынның сатып алу қызметін ақпараттық қамтамасыз ету контекстінде қарастырылуы керек.

3. Жеткізуді басқарудың ұйымдық құрылымын анықтаудың негізі бөлімшелер кешенінің барлық басқару функцияларын қамтамасыз ететін принциптер болуы тиіс. Бұл, ең алдымен, басқарудағы буындардың аздығы, икемділігі, тиімді коммуникациялық жүйе, командалық бірлік принципі және функциялардың нақты шекарасы.

Әдебиеттер

- Быкова&Корзоватых, 2024 - Быкова А.В., Корзоватых Ж.М. Экономикалық ақпарат қорғау пәні ретінде // Қазіргі экономика және менеджмент мәселелері: тың көзқарас және жаңа шешімдер. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция нәтижелері бойынша ғылыми мақалалар жинағы. - 2024. - 86-88 б. [Орыс]
- Ватерс, 2022 - Ватерс Д. Логистика. Жеткізу тізбегін басқару // Ағылшын тілінен аударылған. - М.: ЮНИТИДАНА, 2022. - 503

б. [Орыс]

Гаджинский, 2017 - Гаджинский А.М. Логистика: Оқулық. - 16-шы басылым, өңделген және кеңейтілген. - Мәскеу: «Дашков и К.» баспа және сауда корпорациясы, 2017 – 503 б. [Орыс]

Lysons&Gillingham, 2023. - Lysons K., Gillingham M. Purchasing and Supply Chain Management // Ағылшын тіліндегі 6-шы басылымнан аударылған. - Мәскеу: INFRA-M. 2023. - 204 б. [Орыс]

Николаева, 2023 - Николаева О.Е. Классикалық басқару есебі // Красанд М., 2023. - 400 б. [Орыс]

Проданова, и др., 2023 - Проданова Н.А., Зацаринная Е.И., Ушакова Н.А., Малых Н.И. Бір өнім берушіден (мердігерден, орындаушыдан) сатып алу аудиті // Экономика және кәсіпкерлік. - 2023. - No 9-1 (86). - 551-554 б. [Орыс]

Проданова&Зацаринная, 2022 - Проданова Н.А., Зацаринная Е.И. Тапсырыс беруші тарапынан ішкі бақылау: неге назар аудару керек // Құрылыс ұйымдарындағы бухгалтерлік есеп. - 2022. - No 4. – 73 б. [Орыс]

Сергеев, Григорьев, Уваров, 2023 - Сергеев В.И., Григорьев М.Н., Уваров С.А. Логистика: ақпараттық жүйелер және технологиялар: Оқулық және практикалық оқу құралы. - М.: Альфа-Пресс, 2023. – 608 б. [Орыс]

Степанов, 2023 - В.И. Степанов. Материалдық-техникалық камтамасыз ету: оқу құралы. нұсқаулық//. - «Академия» баспа орталығы, 2023. – 325 б. [Орыс]

Хот, 2024 - Хот Ф.Т. Басқарушылық есептің басқару ғылымы ретінде дамуы мен қалыптасу тарихы // АМУ хабаршысы. - 2024. - No 1 (138). - 155-163 б. [Орыс]

Чернов, 2024 - Чернов С.С.Қазіргі ғылымның өзекті мәселелері: ғылыми еңбектер жинағы. - 24 шығарылым // С.С.Черновтың жалпы редакциясымен. - Новосибирск: ШТУ баспасы, 2024. - 288 б. [Орыс]

References

Bykova, A. V., & Korzovatykh, Zh. M. (2024). Ekonomikalyk akparat korgau pani retinde [Economic information protection as an academic discipline]. In Kazirgi ekonomika zhane menedzhment maseleleri: tyn kozkaras zhane zhana sheshimder. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, 86–88. [In Russ]

Chernov, S. S. (Ed.). (2024). Kazirgi gylymnyn ozekti maseleleri: gylymi enbekter zhinagy [Current issues of modern science: collection of scientific papers] (Issue 24). Novosibirsk: SHTU Publishing House. [In Russ]

Gadzinsky, A. M. (2017). Logistika [Logistics] (16th ed., revised and expanded). Moscow: Dashkov i K°. [In Russ]

Khot, F. T. (2024). Baskaruushylyk esep tin baskaru gylymy retinde damuy men kalyptasu tarikhy [Development and formation of management accounting as a management science]. Vestnik AMU, 1(138), 155–163. [In Russ]

Lysons, K., & Gillingham, M. (2023). Purchasing and supply chain management (6th ed.). Moscow: INFRA-M.[In Russ]

Nikolaeva, O. E. (2023). Klassicheskii upravlencheskii uchets [Classical management accounting]. Moscow: Krasand.[In Russ]

Prodanova, N. A., Zatsarinnyaya, E. I., Ushakova, N. A., & Malykh, N. I. (2023). Bir onim berushiden (merdigerden, oryndausshydan) satyp alu auditi [Audit of procurement from a single supplier (contractor or service provider)]. Ekonomika i predprinimatel'stvo, 9-1(86), 551–554. [In Russ]

Prodanova, N. A., & Zatsarinnyaya, E. I. (2022). Tapsyrys berushi tarapyndan ishki bakylau: nege nazar audaru kerek [Internal control by the customer: key aspects to consider]. Bukhgalterskii uchets v stroitel'nykh organizatsiyakh, 4, 73. [In Russ]

Sergeev, V. I., Grigoriev, M. N., & Uvarov, S. A. (2023). Logistika: akparattyk zhuieler zhane tekhnologiyalar [Logistics: information systems and technologies]. Moscow: Alfa-Press. [In Russ]

Stepanov, V. I. (2023). Materialdyk-tekhnikalyk kamtamas etu [Material and technical supply]. Moscow: Akademiya. [In Russ]

Waters, D. (2022). Logistika. Zhetkizu tizbegin baskaru [Logistics and supply chain management]. Moscow: UNITIDANA.[In Russ]